

KİTAP TAHLİLİ

İçtimai ve İktisadi Bakımdan Türkiye'nin Karayolları, Yazar: Doç. Dr. Cavit Orhan Tütengil, İstanbul Matbaası, 1961, İstanbul.

Dr. Ruşen KELEŞ

Tütengil'in 189 sahife kadar tutan bu eseri, bir girişi takip eden dört dört bölümden ibarettir. Türkiye'de karayollarını toplumsal ve iktisadi yönden ciddi bir şekilde inceleyen bu eserin ilk göze çarpan özelliği başından sonuna kadar bilimsel bir titizlik ve sistemle yazılmış olması, buna karşılık anlaşılabilirliğini hiç kaybetmemesidir.

Giriş bölümünde yolun toplum hayatındaki rolü belirtildikten sonra, eserde takip edilen metod açıklanmaktadır. Bir kısım olaylara sebep, diğerlerine sonuç gözü ile bakmak yerine olaylar arasında bir fonksiyon bağlantısı kurmanın daha doğru olacağını belirten yazar; eserde anket ve istatistik metodları yanında, monografi metoduna da başvurulduğuna işaret etmektedir. Yol ve cemiyyet münasebetlerinin incelendiği giriş bölümü, Anadolu'nun eski yollarının ele alınması ile sonuçlandırılmaktadır.

Birinci bölüm, meselelere toplu bir bakış mahiyeti taşımakta ve burada Türkiye'nin karayolları ve karayollarının demiryolları ile bağılılığı incelenmektedir. Bu bölümde, önce, karayollarımızın bugünkü durumu ele alınmakta; bu yönden, öteki batı ülke-lerinin, hattâ en yakın komşularımızın bile ulaştıkları merhale- nin hayli gerisinde bulunduğumuza işaret edilmektedir. Müteakip kesim, yol siyasetimizin hedeflerine, Devlet yolları ile köy yolları arasındaki hedef farklılığına, ve yol bakımının önemine ayrılmıştır. Bu arada, Türkiye'deki önemli yolların fonksiyonları da bahis konusu edilmektedir. Bölümün son kesiminde, kara ve demiryolları arasındaki işbirliği incelenmektedir. Karayollarındaki sür'atli gelişmeyi rakamlarla tespit eden yazar, demiryollarının yeni duruma uyması gereği üzerinde de durmaktadır.

İkinci bölümde, kitaba adını veren ana konunun yarısı inceleniyor: İktisadi bakımdan yol. Bu bölümde ele alınan ilk bahis, yol ile tarım çalışmalarının ilgisidir. Tarımda makinalaşmanın do-

ğurduğu en önemli sonuçları: a) şehir ve kasabalarla temasların artması ve b) sürüm bakımından şehre bağlılığın karşılıklı olarak artmış bulunması şeklinde özetleyen yazar, daha sonra yol ile sanayileşme arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Bu arada, sanayileşme ile şehirleşmenin karşılıklı etkilerini de gözden geçirmektedir. Yazara göre, birtakım şehirlerin büyümesinde sanayi faktörü başlıca rolü oynamakta ise de, şehirleşmeyi, yalnız sanayileşme ile izah etmek yeterli değildir. Nüfusumuzun büyük şehir merkezlerinde temerküzünü işyerleri sayısı ile ispata çalışan yazar, «sanayileşmeye bağlı şehirleşme» olayı yerine; yeni sanayi şehirlerinin kurulması, ya da şehirlerin daha fazla büyümesi şeklindeki bir şehirleşme olayı ile karşı karşıya bulunduğumuzu belirtmektedir.

Karayollarındaki gelişmenin, iş hacminin genişlemesine, yeni çalışma sahalarının doğmasına vücut verdiğini belirten yazar; yolun, sanayi kuruluş yeri bakımından olan önemini de vardığı şu sonuçla açıklamaktadır: a) Büyük şehirler yayılmakta, çeşitli sanayi kolları, iktisadî kuruluş yeri olarak ele alınan tarım faaliyetleri şehirlerden uzak yerlerde daha elverişli bir çalışma çevresi bulmaktadırlar. Şehirleri birbirine bağlayan yollar üzerinde fabrikalar ve imalâthanelerle karşılaşmaktadır. b) Bir yandan talepteki artış ve yeni ihtiyaçlar, öte yandan taşımadaki ucuzluk sebebiyle maliyette meydana gelen durum, yeni maden ve memba sularının işletilmesine, turizm sanayii içinde yer alan deniz ve göl kıyılarındaki tesislerin çoğalmasına, uygun yerlerdeki kasabaların yeni bir hüviyet kazanmasına sebep olmaktadır. c) Yeni sürüm piyasalarının istihsalı arttırıcı etkileri, sanayi kuruluş yerinde de kendini göstermekte ve temerküze yol açmaktadır.

Üçüncü kesimde; taşıtlardaki çoğalma ele alınmakta, motörlü taşıtların yarıya yakınının İstanbul, Ankara ve Adana'da toplanmış olduğu belirtilmektedir. İlgi çeken bir nokta da; devenin, bölgeler ve şehirler arası taşımada yerini kamyonla bıraktığının tespit edilmiş olmasıdır.

Dördüncü kesimde, taşımada ucuzluğun doğurduğu sonuçlar üzerinde durulmakta, yolların gelişmesinin sağladığı tasarruf ile, yol finansmanı bahis konusu edilmektedir. Yazara göre; taşımada ucuzluk sonucunda: a) yakın şehir ve kasabalar arasında iş, ticaret, sağlık, ziyaret ve eğlence yolculukları çoğalmaktadır. b) gerek ziraî mahsuller, gerekse sınaî mamuller için sürüm saahları genişlemekte, geniş piyasa için yapılan istihsal reklâmı gerekli kılmaktadır. c) karayollarındaki gelişme, bölgeler ve sektörler arasında

yakınlaşma meydana getirerek mecmu arz ve mecmu talebin artmasına ve denkleşmesine, iktisadî faaliyetlerin birbirini tamamlayan, iktisadî bütün içinde kaynaşan unsurlar halini almasına da yardım etmektedir.

Bu bölümün son kesiminde, yazar, petrol istihlâkindeki artışa dikkati çekmekte, petrol acente ve bayiliklerinin, trafik yoğunluğu yüksek bölgelerde toplandığına işaret etmektedir.

Üçüncü bölüm, yol vâkıasının toplumsal yönden incelenmesine ayrılmıştır. Birinci kesimde, yolun toplumsal değişmelere olan etkisini ele alan yazar, daha sonra yol siyaseti ile ilgili eğitim ve öğretim meselelerine dokunmakta, eğitimle yolun yurdumuzdaki karşılıklı etkilerini bahis konusu etmektedir. Üçüncü kesimde, yolların gelişmesi ile trafik kazalarının artması arasındaki bağlantı tespit edilmekte, kaza artışlarına dair ilgi çekici rakamlar verilmektedir. Dördüncü kesimin konusu yol ve iskândır. Yazar bu kesimde, memleketimizin en önemli dâvalarından biri olan, tarım toprakları üzerindeki yoğunluğun, karayollarındaki gelişmelerle nasıl çözülmekte olduğunu belirtmekte, «nüfus yoğunluğu çok yüksek olan bölgelerle çok düşük olan yerleri birbirlerine bağlayarak aradaki büyük farkları ortadan kaldırmak» gereğine işaret etmektedir. Yazarın bu kesimde vardığı sonuç, karayollarındaki gelişmenin iktisadî faktörleri bir araya getirmesi, işgücüne hareketlilik kazandırması ve şehirleşmeye imkân hazırlamakta etkili olmasıdır.

Denilebilir ki, bölümün şehir ve köy münasebetlerini ele alan son kesimi, yazarın ağırlık vermek istediği asıl konuyu teşkil etmektedir. Türkiye'de köylü ve şehirlinin iki ayrı dünyanın temsilciliğini yapmakta olduğunu ifade ile konuya giren yazar, önce köylerde yola bağlı olarak doğan toplumsal ve iktisadî gelişmelerden söz etmektedir. Bunlar, sırasıyla, köyün ulaştırma araşlarındaki değişmeler, temas kolaylığının doğurduğu kültürel ve iktisadî değişmeler, köyde, dükkân ve işyerleri, köy bakkalının sattığı eşyanın mahiyet ve miktarındaki değişmelerle işgücü hareketleridir. Burada dikkati çeken iki noktadan biri, kahvesi bulunan muhtarlık sayısının 1945 de 4447 den 1949 da 11.916 ya yükselmiş olması; diğeri de şehre köyden göç edenlerin yarıya yakın bir oranının geçim darlığı yüzünden köylerini terketmiş olduklarının belirtilmesidir. Burada yazar, büyük şehirlerimizin gecekondularına de dokunarak, bunun «esas itibariyle köyden gelen bir nüfus hareketine bağlanabileceğine» ve büyük şehrin bünyesinde açılan içtimaî bir yara gibi ele alınması gereğine işaret etmektedir.

Eserde daha sonra; yol, çevre ile temasın bir vasıtası olarak incelenmekte, şehirli ve köylü yaşayışı arasındaki nisbî yakınlaşmaya yolun etkisi söz konusu edilmektedir. Yazar, birer «içtimaî vaha» özelliği gösteren küçük topluluklarla ana dilin az konuşulduğu bölgeleri «açık cemiyet» haline getirmenin kolay olmayacağını; bir yandan iyi plânlanmış bir millî eğitim siyasetinin, öte yandan, ziraî, sınaî ve ticarî gelişmelerin yoğunluk kazandıracağı bölge içi ve bölgeler arası temasların Türkiye'yi bir tamamlamaya götürebileceğini belirtmektedir.

Nihayet, yol çalışmalarının «içtimaî bir görüş ile» tamamlanması gereğine temas edilmekte, karayolları çalışmalarında içtimaî faktörlerin, iktisadî faktörlere feda edildiği, binaenaleyh, Türkiye'deki tatbikatı ifade eden «iktisadî» lik anlayışını, «içtimaî» bir görüşle tamamlamak gereği belirtilmektedir. Yazara göre; «bugünkü şartlar, yani, köyün kemiyet ve keyfiyet meseleleri devam ettikçe, köyde başlamayan, ya da köyde sona ermeyen hiçbir içtimaî ve iktisadî hareket Türkiye'nin malı sayılamaz.»

Kitabın dördüncü ve son bölümü, yolu, tatbikî sosyoloji bakımından ele almaktadır. İlk tatbikat çalışması olarak, Adapazarı bu'la, Güney ve Batı Anadoluya bağlılığı, sür'atle gelişmesinin başlıca nedeni olarak ortaya konmaktadır. İkinci tatbikat çalışmasının konusu, Mersin şehri ile civarındaki köyler, Cehennemdere orman yolu, Yapraklı maden yolu ile Silifke ve dolaylarındaki yol güçlüklerinin içtimaî ve iktisadî hayattaki görünüşleridir. Son tatbikat çalışması olarak da, Tarsus ve Namrun yaylâsı arasındaki yaylâcılığın, bu bölgenin gelişmesi üzerindeki etkisi ele alınmaktadır.

Sonuç kısmında yazar, yola bağlı değişmelerin olumlu ve olumsuz cepheleri olduğunu örnekleriyle belirtmekte, köy - şehir arasındaki aşırı tezatların hafiflemeğe yüz tutmasının sevindirici bir işaret olduğuna; yollar ağının bir birleştirici çizgi olarak bu hafiflemede rol oynadığına işaret etmektedir. Öte yandan, olumsuz bir görünüş olarak, eski kıymet hükümlerinin ve geleneklerin sarsılması zikredilmektedir. Bu arada yazar, köyden şehre göçen halkı, bir «yığın» olmaktan çıkarıp, şehir hayatına bir «şehirli» olarak katabilmek için, iş hayatının gerektirdiği meslek kurslarından geçirmek gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca yazara göre yolların gelişmesi ölçüsünde yeni kültür kıymetlerinin yaratıcısı ve yayıcısı olarak büyük şehirlerin cemiyet hayatındaki önemi de artmaktadır. Bundan başka, yolun, bölgeler aarsında ihtisaslaş-

ma lüzumunu ve geniş ölçüde istihsal gayretlerini desteklemekte olduğunu gösteren işaretlerin varlığı da belirtilmektedir. Netice olarak, içinde bulunduğumuz intikal devrinin, yol mihveri etrafındaki içtimâî ve iktisadî değişmelere yakından bağlı olduğu söylenebilir. Ancak, 1948 denberi olan çalışmalar ümit verici olmakla beraber, yeterli değildir. Kadro, teçhizat ve teknik bakımdan ulaşılan imkânları devamlı bir çalışmanın emrinde bulndurmak gerekmektedir.

Dr. Tütengil'in eseri, şehir ve kasabalarımızın özellikle son yıllar içindeki sür'atli gelişmelerinin yola bağlı olan cephesini maharetle ve doğru bir şekilde ortaya koymaktadır. Yolun sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmemiz bakımından olan önemini, eseri dikkatle okumakla daha iyi kavramış oluyoruz. Bu kitabın üslûbu ve dili de son derece güzeldir. Eseri bütün ilgililere tavsiye ederiz.